

Kai nusikalstama dėl politikos

Apie Sigitos Černevičiūtės disertaciją „Politiniai nusikaltimai Lietuvoje 1919–1940 m.: teisėkūra ir teismų praktika“ ir jos gynimą

2019 m. spalio 31 d. Vilniaus universiteto Istorijos fakultete vyko Sigitos Černevičiūtės mokslo disertacijos „Politiniai nusikaltimai Lietuvoje 1919–1940 m.: teisėkūra ir teismų praktika“ gynimas. Į 211 auditoriją, tradiciškai (ir periodiškai) tampančią disertantų ir jų oponentų (kurie šiais laikais vadinami tiesiog disertacijos gynimo taryba) kovos lauku, suplūdo nemaža žiūrovų, nusiteikusių išvysti įdomų reginį – netrukus prasidėjęs disertacijos gynimas parodė, kad šios viltys nebuvo tuščios.

Po trumpos įžangos, kurią padarė disertacijos gynimo komisijai pirmininkavęs prof. dr. Zenonas Butkus, į tribūną stojo pati disertantė. Sigita Černevičiūtė pristatė 2014–2019 m. Vilniaus universitete rengtos disertacijos gaires. Tyrimo objektas – politiniai nusikaltimai Lietuvoje 1919–1940 m. Politiniais nusikaltimais disertantė apibrėžė tuos nusikaltimus, kurie nukreipti prieš valstybę ir jos saugumą.

Į iškart galėjusį kilti klausimą – kodėl pradine chronologine riba pasirinkti 1919 m. – S. Černevičiūtė išsyk atsakė: disertacijos chronologiją nulėmė 1919 m. sausio 16 d. paskelbtas Laikinasis Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymo įstatymas. Teritoriją, kurios ribose analizuojamos tyrimo problemos, disertantė apibrėžė kaip Lietuvos Respublikos teismų jurisdikcijos ribas. Klaipėdos krašto, turėjusio autonominį statusą, problematika nagrinėta iš dalies, o 1939 m. susigrąžintas Vilniaus kraštas papildomų problemų tyrimui nekėlė – jis buvo įtrauktas į bendrą Lietuvos teismų sistemą ir išskirtinio statuso neturėjo.

Toliau disertantė pristatė tyrimo tikslą ir uždavinius. Disertacijos tikslas – ištirti politinių nusikaltimų Lietuvoje apibrėžimų formulavimo ir taikymo fenomeną. Pristatyti penki uždaviniai, padėsiantys šį tikslą pasiekti: politinių nusikaltimų tipologizacijos tyrimas; nepaprastosios padėties įtakos atskleidimas; politinių nusikaltimų apibrėžimų, atsiradusių kaip reakcija į *ad hoc* valstybei kilusias grėsmes, analizė; policijos ir prokuratūros funkcijos taikant politinių nusikaltimų apibrėžimus ir galiausiai – įvairių teismų (bendrosios kompetencijos ir karinių) darbo reglamentavimas, politinio nusikaltimo apibrėžimo taikymo teismų praktikoje tendencijos.

Disertantė perėjo prie svarbiausios savo kalbos dalies – darbo išvadų. S. Černevičiūtė organizuotai ir aiškiai atskleidė savo tyrimo rezultatus. Disertacijos gynimo žiūrovams buvo paaiškinta, jog politinio nusikaltimo sąvoka buvo konstruojama perėmus 1903 m. Rusijos imperijos baudžiamuosius įstatymus ir kuriant nacionalinius įstatymus, turėjusius apibrėžti politinius nusikaltimus. Karo padėties egzistavimas sudarė sąlygas politinių nusikaltimų bylas nagrinėti kariniams teismams. Atskleista, kaip keitėsi politinių nusikaltimų tyrimo procedūra policijoje ir prokuratūroje. Galiausiai, išvadų pristatymą disertantė baigė sudomindama publiką: kaipgi atrodė statistinis valstybės išdavikas?

Anot S. Černevičiūtės, 1925–1934 m. laikotarpiu dažniausiai valstybę išduodavo nevedę vyrai, 21–29 metų, dirbantys valstybinėje ir visuomeninėje tarnyboje. Sąmyšio nusikaltimus – specifinės rūšies politinius nusikaltimus – anot disertantės, dažniausiai padarydavo to paties amžiaus vyrai, dirbantys pramonės sektoriuje. Pasidalijusi šiuo įdomiu atradimu, disertacijos autorė užleido tribūną disertacijos gynimo tarybos nariams.

Gynimo tarybą sudarė jau minėtas prof. dr. Zenonas Butkus (tarybos pirmininkas, Vilniaus universitetas), doc. dr. Algimantas Čepas (Vilniaus universitetas), prof. dr. Ēriks Jēkabsons (Latvijos universitetas), dr. Dangiras Mačiulis (Lietuvos istorijos institutas) ir prof. dr. Juozas Skirius (Vytauto Didžiojo universitetas). Gynimo tarybos nariai kalbėjo paeiliui, išsakė savo pastabas apie ginamą disertaciją. Didžiausią žiūrovų pagyvėjimą sukėlė originalus docento Algimanto Čepo klausimas – ar praėjusio dešimtmečio įvykius Garliavoje būtų galima nagrinėti kaip savotišką politinį nusikaltimą?

Į tribūną po neilgos pertraukos sugrįžusi S. Černevičiūtė atsakė į disertacijos gynimo tarybos narių klausimus bei pastabas (kurios, dera pripažinti, nešališko žiūrovo akimi, buvo gana nuosaikios ir švelnios). Paskui žodis suteiktas disertantės vadovui doc. dr. Sauliui Kaubriui ir moksliniam konsultantui prof. dr. Aleksandrui Dobryninui, kuris ginamą disertaciją įvertino itin teigiamai – kaip puikų pavyzdį to, koks turėtų būti tikras tarpdisciplininis tyrimas.

Netrukus gynimo komisijos nariai pakilo iš savo vietų – išėjo balsuoti. Kaip jau būna, ko gero, visuose disertacijų gynimuose, auditorijoje tuo metu prasideda toks *neramus pagyvėjimas* – stebėjusieji disertacijos gynimą, dažniausiai disertanto artimieji (tiesiogine ar akademinė prasme) patyliukais spėlioja – koks gi bus tarybos sprendimas? Kai kurie prieina prie disertanto (šiuo atveju – disertantės) ir giria už solidų pasirodymą. Laukimas. Nerimas. Bet neilgam – netrukus į auditoriją grįžta gynimo komisijos nariai ir pasigirsta verdiktas.

Politinių nusikaltimų peripetijas įvairiapusiškai išnagrinėjusi Sigita Černevičiūtė sėkmingai įveikė dar vieną mokslininko karjeros pakopą ir įgijo humanitarinių mokslų daktaro laipsnį.

Darius Indrišionis